Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19, 2013
Int. Journal of Management Economics and Business, Vol. 9, No. 19, 2013

SOSYALLEŞME SÜRECİNİN SİYASALLAŞMA BOYUTU

Yrd. Doç. Dr. Nihat YILMAZ
Gümüşhane Üniversitesi, İİBF
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
nihatts@gumushane.edu.tr**.**

ÖZET

Bireylerin bir toplumda siyasi bilgileri, becerileri, değerleri, tutumları ve davranışları kısacası siyaseti öğrenme süreci siyasal sosyalleşme olarak adlandırılır. Siyasal sosyalleşme ile devletler, doğrudan ve dolaylı birtakım araçlar kullanarak kendi siyasal sistemleriyle uyumlu bireyler yetiştirerek bunalım dönemlerinin üstesinden gelmeye çalışırlar. Yani siyasal sosyalleşme, bir devlette meydana gelen uyuşmazlıkların çözümünde halen etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Bundan dolayı bu konu ele alınmaya değer bulunmuştur. Çalışmanın amacı, siyasal sosyalleşme bağlamında vatandaşların siyasal değerlerini nereden edindiklerinin incelenmesi ve olumlu veya olumsuz siyasal sosyalleşmenin ülkelerin demokratik siyasal kültürlerine etkilerinin araştırılmasıdır. Bu amaçla önce siyasal sosyalleşme kavramı ele alınmış, daha sonra bireyin siyasal sosyalleşme aşamaları ve bu aşamaların her birinde etkin olan araçlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sosyalleşme, Siyasallaşma, Siyasal Sosyalleşme, Siyasal Sosyalleşme Aşamaları, Siyasal Sosyalleşme Araçları.*

POLITICIZATION ASPECT OF THE SOCIALIZATION

ABSTRACT

The process, through which individuals learn political knowledge, skills, values and behaviors - the politics in general in short – is called the political socialization. States try to overcome depression periods by raising individuals who conform with their political systems through political socialization. That is, the political socialization is still used as an effective instrument by to solve conflicts in a state. Therefore, this matter has been considered worthy to be reviewed. The purpose of this study was to examine how citizens acquire their political values in terms of political socializing and review the positive or negative effects of political socializing over democratic political cultures of nations. For this purpose, first the political socializing concept was examined and then political socializing phases of the individual and the instruments, which are effective in these phases, were emphasized.

Keywords: *Socialization, Politicization, Political Socialization, Phases of Political Socializing, Instruments of Political Socializing.*

www.ijmeb.org ISSN:2147-9208 E-ISSN:2147-9194
http://dx.doi.org/10.11122/ijmeb.2013.9.19.372

1. Giriş

İnsanı diğer varlıklardan ayıran onu biyolojik bir organizmanın ötesinde içinde yaşadığı toplumun bir ürünü haline getiren en önemli özelliklerden biri toplumsal hayatın içerisinde yer almasıdır. Toplumsal hayat, doğduğunda hiçbir şey bilmeyen insanın akıl ve düşünme yeteneğinin bir eseridir ve sürekli değişim içindedir. Sosyalleşme süreci olarak adlandırılan bu değişim süreciyle birlikte insanın kişilik oluşumu gerçekleşmektedir (Arslantürk & Amman, 2009:159; Dursun, 2012:220). Böylece başlangıçta yalnızca biyolojik bir varlık olan kişi zamanla sosyal bir varlık haline gelmektedir (İçli, 2005:117).

Sosyal bir varlık olan bireyin sosyal hayata ilişkin toplumsal normları, değerleri, inançları, alışkanlıkları, eğilimleri ve davranış modellerini benimsemesi sosyalleşme süreci dahilinde siyaset, eğitim, ekonomi, kültür ve diğer toplumsal kurumlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir (Dursun, 2012:220; İçli, 2005:117). Bu kurumlardan siyasetle ilgili bilgileri insanlar çeşitli düzeylerde, doğrudan ya da dolaylı yollarla edinirler. Toplum içinde yaşayan bireylerin bu süreçten bağımsız ve bağışık olmaları dolayısıyla siyasetten kaçmaları mümkün değildir. Gittikçe siyasallaşan bir dünyada ‘‘Siyasetle ilgilenmiyorum’’ diyen bir birey ne kadar siyasetle ilgilenmiyor olursa olsun, temsil ettiği bir duruş ve siyasetle ilgili bir değer yargısına sahiptir. Dolayısıyla bir şekilde siyasal bir pozisyonu bulunmaktadır (Alkan, 1989:29; Çağla, 2010:52). Bu kapsamda, çalışmada öncelikle sosyalleşme ve çalışmanın temelini teşkil eden siyasal sosyalleşme kavramı ele alınacaktır. Daha sonra bireyin hayat boyu süren siyasal toplumsallaşması belirli dönem veya aşamalara ayrılarak bu aşamalarda etkin olan kurumlar evreler halinde incelenecektir.

2. Siyasal Sosyalleşme Kavramı

Geçen yüzyılda sosyalleşme kavramına ilişkin birçok çalışma yapılmış ve sosyalleşme kavramı sosyal bilimlerde oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Ancak konunun bu derece genişlemesine rağmen sosyalleşme ile ilgili araştırmalar ideolojik çatışmalardan ve konuya yeterince odaklanılmamasından dolayı yeteri kadar geliştirilememiştir (Deth, 2005:4). Bireylerin siyasetle ilgili bilgilerinin oluştuğu siyasal sosyalleşme süreci ile ilgili araştırmaların çok büyük bir kısmı çocuklar ve gençler üzerinde yapılmaktadır. Yetişkinlerin siyasal sosyalleşmesine ilişkin araştırmalar ise daha az yapılmıştır. Çocukluk dönemine verilen büyük önem, kişilik oluşumunda ilk yılların önemli etkisinin olduğunu varsayan psikanalitik yaklaşımın etkisinden kaynaklanmaktadır (Alkan, 1989:20). Siyasal sosyalleşme ile ilgili çalışmalarda öncelikle genel sosyoloji kapsamında yer alan sosyalleşme kavramının açıklanması zorunludur.

Sosyalleşme kavramını sosyoloji terminolojisinde ilk kez kullanan bilim adamı Fransız Sosyolog Emile Durkheim’dır. Durkheim (1972:30-32) sosyalleşme kavramı ile eğitim kavramı arasında sıkı bir ilişki kurmuştur. Durkheim’a (1972) göre eğitim, yetişkin insanların sosyalleşmelerinin en önemli toplumsal aracıdır. Doğduğunda asosyal bir karaktere sahip olan insan, eğitim sayesinde sosyal bir hayat tarzı ile yaşamını sürdürür. Ancak eğitimle bireylerin davranışlarını etkileme, bireyselliği yok etmez. Bireyin diğer insanlarla etkileşim içerisinde olması onun kişiliğini, değerlerini ve davranış kalıplarını etkiler. Yani sosyalleşme süreci boyunca bireyin bir kimlik

duygusu ile bağımsız düşünme yetisinin ve davranma becerisinin yok olması düşünülemez, aksine bu duygular gelişmektedir (İçli, 2005:118).

Bu değerlendirmeler ışığında sosyalizasyon süreci, birey üzerinde eylemde bulunan toplum ve topluma tepkide bulunan birey açısından iki farklı bakış açısıyla değerlendirilebilir. Fichter (2009) bunlardan birincisini nesnel bakımdan sosyalleşme, diğerini ise öznel bakımdan sosyalleşme olarak adlandırmıştır. Nesnel bakımdan sosyalizasyonun işlevi belirli bir toplumun sahip olduğu kültürünü, değerlerini ve hedeflerini fertlere yavaş yavaş benimsetmek ve fertlerin toplumda yerine getirmek zorunda oldukları sosyal rolleri öğretmektir. Durkheim'a (1972) göre sosyal olaylar değişik şekillerde (din, ahlak, hukuk, mantık gibi) ferdi şuurlara dıştan gelerek kendilerini ferde istese de istemese de zorla kabul ettirirler (Arslantürk ve Amman, 2009:96). Öznel bakımdan sosyalleşme ise, bireyin çevresindeki kişilere uyarlanması sonucu cereyan eden ömür boyu süren bir öğrenme sürecidir (Fichter, 2009:27). Yani, siyasal sosyalleşme, biri devletin ve toplumun belirleyiciliği altında işleyen bir süreç olarak ''sosyalleştirme'', diğeri ise bireyin de kendisine yönelmiş bu çevre baskısına karşı geliştirdiği etki-tepki ilişkisinin tanımlandığı ''sosyalleşme'' şeklinde ikiye ayrılabilir (Türköne, 2010:238).

Kısacası sosyalleşme genel anlamda, toplumla temas yoluyla kültürel unsurların öğrenilmesi ve öğretilmesi sürecidir. Aynı zamanda bir toplumun kültürünün bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılabilmesi, süreklilik gösterebilmesi için de etkin bir araçtır (Tatar, 1997:60-62; Tezcan, 2010:51). Genel anlamda sosyalleşmenin alt dalı olan siyasal sosyalleşme ise, genellikle toplumsal ve siyasal alan içerisinde verilen belli siyasal rollerin öğrenilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda siyasal sosyalleşmenin birçok farklı tanımı bulunmaktadır (Tokgöz 1978:81; Türköne, 2010:237).

Sistematik mânâda siyasal sosyalleşme kavramını ilk kez Amerikalı siyaset bilimci Herbert Hyman (1959) ''Political Socialization'' adlı eserinde kullanmıştır (Bektaş 2000:71; Tokgöz 1978:81). Hyman siyasal sosyalleşmeyi, yetişkinlerin siyasal davranışlarının arka planında yer alan ve çocukluktan itibaren grup ve ailede öğretilen sosyal değerler olarak tanımlar. Bir başka tanımda ise Dawson ve Prewitt siyasal sosyalleşmenin, insanın doğumuyla başlayan ve hayat boyu süren bir ''kültürel aktarım'' süreci olduğunu belirtir. Easton ve Dennis göre siyasal sosyalleşme ise bireyin siyasal sisteme uyum sağlaması sürecidir (Türköne, 2010:237). Bu tanımlamaların yanında sistem teorisi kapsamında siyasal sosyalleşme tanımı da oldukça önemlidir. Sistem teorisi perspektifinden bakıldığında siyasal sosyalleşme, siyasal sistemin muhafazası, değişimi ve çevreye uyumu için bir gerekliliktir. Siyasal sosyalleşme süreciyle birlikte birey, çocukluk döneminin başlangıcında ve gençlik döneminde siyasal kültürün temel unsurlarını benimsemektedir (Schulz, 2008:157).

Hayat boyu devam eden süreçte bireyin, kültürünün siyasi yönünü öğrenmesi, benimsemesi ve davranışa geçirmesi yani siyasal sosyalleşmesi, sistemin sürekliliği için büyük bir önem arz etmektedir. Bundan dolayı hiçbir toplumun ve siyasal sistemin siyasi bilgilerin, yeteneklerin ve yönlendirmelerin bireylere bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde aktarıldığı siyasal sosyalleşmeye ilgisiz kalması düşünülemez (Deth, 2005:3; Dursun, 2012:221; Tatar, 1997:62). Siyasal sosyalleşme süreci ile sistem bireylere

rollerini öğreterek kendine uyumlu kişiler yetiştirmektedir (Dursun, 2012:221). Yani demokratik ya da anti demokratik sistemler siyasal sosyalleşmeyi ‘‘toplumsallaşma’’ ya da ‘‘toplumsallaştırma’’ aracı olarak kullanarak resmî yoldan meşruiyet kazanabilirler.

Meşruiyeti olan ve siyasal düzenin temel değerlerine ve normlarına dayanan demokrasilerde halkın onayını almış olmak bir ön koşuldur. Yani demokratik sistemler açısından, demokratik değerlerin, normların ve iktidar yapılarının benimsenmesi siyasal sosyalleşmenin temel amacıdır (Watermann, 2005:17). Fakat bir ülkedeki siyasi kültürün temel değerlerinin bireylere aktarılması aniden gerçekleşen bir durum değildir. Ancak belirli aşamalar ve araçlarla kuşaklararası kültür aktarımı gerçekleşmektedir.

3. Siyasal Sosyalleşme Aşama ve Araçları

Vatandaşlar yaşadıkları coğrafyadaki siyasi kültürü oluşturan değerleri ve duyguları nasıl edinmektedirler? Bu siyasi değerlerin bir nesilden diğer nesillere aktarımını yani kültürel dönüşümüne öncülük eden faktör nedir? Tüm bu soruların cevabı ancak siyasal sosyalleşme kavramıyla açıklanabilir (Ethridge; Handelman: 2008:65). Yani siyasal sosyalleşme, bir ülkenin siyasal yaşamının bir parçası olmanın ne demek olduğunu öğrenme sürecidir. Siyasal sosyalleşme bütün siyasal toplumlarda meydana gelmekte ve çeşitli kurumlar ya da faktörler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Grigsby, 2009:175): Bunlar, aile, okul (eğitim), komşuluk-akrabalık, oyun-arkadaş grupları, meslek hayatı, bürokrasi, ideoloji, siyasal ilişkiler (seçim, parti), askerlik, dernekler ve kitle iletişim araçları olarak sıralanabilir. Birey bu araçların bazıları ile (aile, arkadaş grubu, komşuluk vb.) samimi, yüzyüze ve biz duygusunun egemen olduğu işbirliği içinde ilişkiler kurar iken, bazıları ile kişisel olmayan, resmî (okul, dernekler, meslek kuruluşları vb.) ilişkiler kurar. Bu yapılar ile etkileşim içerisine giren birey, kendi değer ve ilkeleri ile siyasal gerçekleri ilişkilendirir. Böylece bireyin siyasal kimlik ve kişilik oluşumu gerçekleşerek ‘‘siyasal insan’’ olma yolunda düşünce ve davranışlar edinilir (Bilgin, 2010:69; Ergil, 2012:39-40; Türköne, 2010:242).

Easton & Dennis (1969), “A Political Theory of Political Socialization” adlı eserlerinde ABD’deki çocuklar üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmalarda siyasal sosyalleşmeyi, siyasallaşma, kişiselleşme, idealleştirme ve kurumsallaşma olmak üzere dört farklı sürece ayırmışlardır (Akman, 2010; Dilber, 2012:4; Erzan & Yalın, 2011:53; Kevenhörster, 2008:69):

Siyasallaşma (politicalization); bireyin aile ve okul dışında üstün bir otoritenin bulunduğunun farkına varması.

Otoritenin kişiselleşmesi (personalization); çocuk açısından bu süreç, siyasal otorite ile bir kişinin özdeşleştirildiği bir süreçtir ve aynı şekilde siyasal kurumların farkına da bu aşamada varılmaya başlanılır.

İdealleştirme (idealization); çocuk için bu aşamada kişiselleştirilmiş siyasal otorite, hata yapmayan herkesten üstün bir iktidar olarak algılanmaktadır.

Kurumsallaşma (institutialization); bu süreçte siyasi nesneler birey tarafından kurumsallaşmış birer varlık olarak algılanır. Ergenlik döneminde oluşan bir süreçtir ve etkisi daha sonraki yıllarda devam eder.

Kısacası, siyasal insan olma süreci süreklilik arz eden, yani hayat boyu devam eden ve bu zaman diliminde de hiçbir şekilde son bulmayan bir süreçtir. Makalede bu süreç kendi içinde birincil (primary), ikincil (secondary), üçüncül sosyalleşme dönemi (tertiary ocialization) olmak üzere üç ayrı döneme ayrılarak incelenmektedir. Bu sürece dördüncül bir siyasal toplumsallaşma süreci de (quaternary socialization) eklenebilir (Strohmeier, 2005:7; Toman, 2012). Siyasal sosyalleşme sürecinde bu dört farklı dönemde etkili birçok kurum ve faktör olmasına rağmen çalışmada sadece önemli görülen birkaçına değinilmektedir. Siyasal sosyalleşme ajanları adı verilen bu kurum ve faktörlerden hangilerinin daha önemli olduğu kültürden kültüre ve kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Ancak çalışmada değinilen sosyalleşme ajanları hemen hemen her toplum için önemlidir (Ethridge & Handelman:2008:65).

Birincil sosyalleşme dönemi (primary socialization), bireyin yaşamındaki ilk yılları kapsamaktadır. Bu dönem bireyin bağımlılığının üst seviyelerde olduğu bir dönemdir. Yenidoğan bir insanın başkalarının yardımı olmaksızın hayatta kalması düşünülemez. Bundan dolayı bireyin yaşamının ilk yıllarında çocuğun kimliğinin ve kişiliğinin oluşum dönemi olan birincil sosyalleşme döneminde birey için hayati öneme sahip olan en etkin ve temel kurum ailedir. Bireyin yaşamının ilk yıllarında aile, birey için tekel bir kurumdur (Klabutscher, 2009:45). Bu dönemde bireyin temel kişilik yapısını en fazla etkileyen faktör aile olmaktadır. Kişinin ailesinde gerçekleştirdiği sosyalleşme ne derece başarılı ise ömür boyu sürecek olan sosyalleşmesi de o derece başarılı olur (Çetin, 2003:72; Bilgin, 2010:70).

Birincil sosyalleşme dönemi, bireyin erken çocukluk dönemi olan 0-6 yaş arası dönemde yer alan düşünceleri ile ilişkili bireysel kimlik veya temel kişilik oluşumu ile birlikte son bulmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ise bireyin kişilik yapısında esaslı değişiklikler olmamakla birlikte, bireyin temel kişiliği bazı değişikliklere uğrayabilir (Grundmann, 2006:45; Strohmeier, 2005:7). Yani bireyin çocukluk izlenimlerinin kesin bir değişmezliği savunulamaz (Alkan, 1989:33).

Temel kişiliğin yanında temel siyasi kişilik birincil sosyalleşmenin bir bölümünde gelişmekte ve ‘‘birincil siyasal sosyalleşme’’ olarak adlandırılmaktadır. Temel siyasi kişilik ferdin bireysel ve sosyal becerileriyle karakterize edilir ve temel kişiliğin siyasi yeteneklerinin ve siyasi davranış eğilimlerinin görünümlerini temsil eder (Strohmeier, 2005:7). Genel olarak bu dönemde çocukların siyasetten anlamadıkları sanılır. Halbuki çocukların yaşam alanları hiçbir zaman siyasetten yoksun yani apolitik olmamıştır. Bilinçli ve bilinçsiz öğrenme süreci gibi yollarla çocuklar siyasal bilgiler, yetenekler ve beceriler hakkında bilgi sahibi olurlar (Belwe, 2005:1). Belirli bir zaman sonra çocukların bu siyasal bilgileri ve yetenekleri neticesinde siyasal görüşleri oluşmaktadır. Bireyin siyasi görüşleri tam olarak on beş yaşında biçimlenmektedir. Bu yaştan sonra genelde bireyin düşünce yapısında sadece olgunlaşma ve içerik zenginleşmesi gerçekleşebilir (Alkan, 1989:33).

12-15 yaş arası çocuklar etkilere en açık olan yaş grubudur. Bu yaş aralığı çocuğun biçimlenmeye en elverişli olduğu dönem olarak adlandırılabilir (Alkan, 1989: 51). 13 yaşından önceki dönemlerde çocukların temel siyasi davranışlarında neredeyse sadece duygusal unsurlar egemendir. Bu dönemde çocuklar otoriter, siyah-beyaz düşünce ve davranış kalıplarına eğilim gösterirler. Dünyaya eleştirel bir gözle bakma bu

dönemde söz konusu değildir. Genellikle çocuk taklit ve kendi kimliğine uygunluk açısından bir değerlendirme yaparak genel yargılara ulaşır. 13 yaşından sonraki bireyin yetişkin olduğu dönemlerde bireysel algılar daha eleştirel bir hal alır ve bu dönemlerde çok sayıda bilişsel davranış unsurlarına rastlanılır (Strohmeier, 2005:9).

Bireyin siyasi eğilimlerinin geliştiği birincil siyasal sosyalleşme aşamasında da başat faktör ailedir. Ailenin sosyal durumu, topluma entegrasyonu, çocuğun yetiştirilme stili, yani ebeveynler ile çocuk arasındaki ilişkinin yapısı (baskıcı-otoriter veya demokratik-eşitlikçi) çocuğun siyasal sosyalleşmesini etkileyen önemli faktörlerdir (Rippl, 2004:18). Eğer çocuk ile aile arasındaki ilişki otoriter, disiplinli ve hiyerarşik bir yapıya sahipse, çocuk siyasal alanda korkak, itaatkâr bir kişilik gösterirken, gücü eline geçirdiğinde otoriter ve despotik bir kişilik sergiler (Türköne, 2010:242). Otoriteryen bir ailede yetişen kişi, ailede güçlü ebeveyn otoritesine, eğitimde disiplinin önceliğine, dış politikada saldırgan milli politikaya, dinde taassuba, ekonomide zengin ve başarılı olma arzusuna ve siyasette güçlü bir lidere inanır (Taşdelen, 2010:161).

Uzlaşmacı ve dayanışmacı bir ailede yetişen çocuk ise, ilerleyen yaşamında demokratik, katılımcı ve hoşgörülü bir birey haline gelir (Türköne, 2010:242). Ailede edinilen bu davranış biçimleri, bireyin hayatının daha sonraki dönemlerinde belli siyasi tutum ve davranışlara akseder (Taşdelen, 2010:160). Bundan dolayı bireye demokratik kültürün, değerlerin, becerilerin ve tutumların kazandırıldığı, yani demokrasiyi özümsemiş bireyi ve toplumu yetiştirmeyi hedefleyen sosyalleşme olan "demokratik sosyalleşmenin" gerçekleştirilebilmesi için uzlaşmacı ve dayanışmacı aile yapısına ihtiyaç duyulmaktadır (Özpolat, 2010:12). Fakat burada katılımcı, hoşgörülü birey yetiştirmekten kastedilen tamamen çocuğun isteklerinin merkezde olduğu bir aile değildir. Böyle bir aile yapısında yetişen çocuk okul, iş ve arkadaş grupları ile başarılı bir ilişki kuramaz. Çünkü arkadaş grubunun merkezinde yer almak isteyecek, bu gerçekleşmediğinde ise uyumsuz bir takım davranışlara yönelecektir (Bilgin, 2010:70-71).

İster otoriter ister uzlaşmacı aile tiplerinde olsun genel olarak siyasi bir takım içerikler[1] çocuğa açık (doğrudan) ve zımni (dolaylı) olmak üzere iki farklı şekilde aktarılmaktadır (Strohmeier, 2005:9-10). Aile üyelerinin, bazı siyasi değerleri, tutumları ve davranışları çocuğa bilinçli bir şekilde, isteyerek ve doğrudan aktarması süreci, doğrudan siyasal sosyalleşmedir. Doğrudan siyasal sosyalleşme, taklit, siyasal eğitim, siyasal deneyimler ve beklentisel sosyalleşme[2] gibi yollar ile sağlanabilir (Alkan, 1989:52).

Buna karşın çocukların ev ortamında kendiliğinden, herhangi bir zorlama veya müdahale olmadan siyaset ve diğer konular hakkında bilgi edinmeleri süreci ise dolaylı siyasal sosyalleşmedir. Dolaylı siyasal sosyalleşme de aile çocukların önünde siyasi konuları bilinçli olarak gündeme getirmezler. Fakat çocuk siyasal sosyalleşme sürecinde ailenin siyasi tutum ve davranışlarını kendiliğinden öğrenir ve daha sonraki yaşamında bu öğrenme süreci çocuğun siyasi yönelimlerini etkiler. Kısacası, ailenin siyasal

[1] Burada siyasal içerikten kasıt sadece siyasi konular değil, bunun yanında siyasi karar süreçleri, siyasi yapılar ve aktörlerdir (Strohmeier, 2005: 9-10).

[2] Beklentisel sosyalleşme, ''bir kişinin yaşamının bundan sonraki aşamasında umduğu bir üst düzeyin simge ve değerlerini, daha o düzeye varmadan benimseyebiliyor olmasıdır'' (Alkan, 1989: 24).

sosyalleşmedeki etkisi, ailenin tipine, siyasal sosyalleşme sürecindeki etkinliğine ve aile kurumu ile diğer sosyalleşme ajanları arasındaki ilişkiye bağlıdır (Taşdelen, 2010:160-161).

Evlerinde sık sık siyasi konuşmaların meydana geldiği kültürlerde bireyin siyasi görüşlerinin şekillenmesinde ailenin etkisi oldukça büyüktür. Örneğin, ABD ve Japonya gibi ülkelerde insanlar ebeveynlerinin destekledikleri siyasi partilere oy vermektedirler. Ancak evde siyasi konuşmaların daha az olduğu Fransa ve devletin siyasal sosyalleşme sürecinde baskın rol oynadığı Çin gibi ülkelerde aile daha az siyasal bir etkiye sahip olabilmektedir (Ethridge & Handelman:2008:65-66).

Bebeklik ve ilk çocukluk çağından sonra çocuğun toplumsal ilişkileri diğer kurumlarla (okul, arkadaş grubu vb.) paylaşılır (Bilgin, 2010:71). Yani bireyin birincil sosyalleşmenin etkin kurum olan ailede edindiği siyasal tutum ve davranışlar, ikincil sosyalleşmenin etkin kurumları olan okul ve akran grubu tarafından beslenebilir (Taşdelen, 2010:160). . Bireyin birincil sosyalleşme döneminde edindiği normlar, değerler ve davranış tarzları ikincil sosyalleşme döneminde sağlamlaşır, değişir ya da dönüşür ve birey böylece bir şekilde toplumdaki rolüne hazırlanır. İkincil sosyalleşme aşamasında bireyin kişiliği oluşmaktadır. İkinci sosyalleşmenin bir bölümünde siyasi kişilik ya da siyasi kişilik için gerekli siyasi yetenek (siyasi bilgi, siyasi davranış ve aktivasyona hazır olma) gelişir. Bu gelişmeler ikincil siyasi sosyalleşme olarak kavramlaştırılabilir. İkincil sosyalleşme dönemi (secondary socialization) adölesans (delikanlılık) çağının bitimiyle birlikte son bulur (Strohmeier, 2005:7).

Adölesans dönemi denilen ergenlik dönemi boyunca değerlerin önemli bir kaynağı da akran gruplarıdır. Çocuğun ‘‘siyasal insan’’ olma sürecinde etkili olan arkadaş grubu çalışmada incelenen ilk ikincil siyasal sosyalleşme kurumudur. Arkadaş grubunun bireyin siyasal sosyalleşmesi üzerindeki etkisi üçüncü dünya ülkelerine kıyasla ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda daha güçlü olmaktadır (Ergil, 2012:43; Ethridge & Handelman: 2008:66; Türköne, 2010:245). Arkadaş grubu içinde elebaşı, bu elebaşına tabi olanlar, istişareler, kararlar ve eylemlerin bulunduğu küçük bir örgüt gibidir. Bu örgütte çocuğun liderlik veya itaat yönündeki yetenekleri ortaya çıkar. Eğer çocuğun aile kültürü ile arkadaş grubunun bulunduğu örgüt kültürü arasında bir uyum varsa çocuğun sosyalleşmesi daha kolay gerçekleşirken, aksi durumda çocuğun kimlik ve kişilik kazanım süreci olumsuz etkilenir. İki kültür arasında tercihe zorlanan çocuğun siyasal sosyalleşme süreci yavaşlar ve çatışmacı bir hal alır. Kısacası, bireyin içinde bulunduğu grup ile siyasi kültür arasında ciddi farklılıklar söz konusu ise, birey siyasete, siyasal sisteme ve rejime yabancılaşabilir (Türköne, 2010:245-246).

Diğer bir ikincil siyasal sosyalleşme kurumu ise okuldur. Okul siyasal sistemlerin aracı haline gelerek, topluma sistemin tutumlarını, kurallarını, eğilimlerini ve davranış kalıplarını benimsetmeye çalışır. Eğitim sürecinde bireylere belli değerler, tutumlar ve davranış kalıplarının devlet eliyle aktarılması ile bilinçli ve etkili bir biçimde bireylerin siyasal yönelimleri belirlenerek, siyasi sistemle uyumlu vatandaşlar yetiştirilir (Türkkahraman, 2000:33; Türköne, 2010:244). Yani okullar öğrencilere siyasal olarak faydalı vatanseverlik ve kanunlara bağlılık değerlerini öğretir (Grigsby, 2009:175). Çünkü toplumların varlıklarını sürdürebilmek ve yüksek toplumsal ve siyasal ideallerine ulaşmak için, toplumun değer ve ilkelerine bağlı, vatansever bireylere

ihtiyacı vardır (Yeşilorman, 2006:1). Dolayısıyla bireylerin siyasal yönelimlerinin etkilendiği okul kurumu siyasal sistemlerin devamlılığı açısından büyük bir öneme sahiptir (Türkkahraman, 2000:33).

Siyasal sistemle uyumlu bireylerin yetiştirilmesinde, eğitim müfredatı, okul içi ortamlar (törenler ve toplu kutlamalar vb.) ve öğretmenler başlıca önemli araçlardır. Bütün demokratik ülkelerde temel eğitimin zorunlu olması ve eğitimin aynı zamanda bir vatandaşlık bilinci yaratacak şekilde planlanması okul kurumunun önemli bir siyasi kurum olduğunu gösterir (Dursun, 2012:227; Türköne, 2010:244).

Eğitim sistemi sayesinde öğrenciler okullarında resmi kutlama günlerindeki faaliyetleri, liselerde vatandaşlık dersleri, üniversitelerde ise siyaset bilimi dersleri vasıtasıyla vatanseverlik, oy vermenin önemi ya da anayasal hakların değeri gibi konularda önemli siyasal değerler edinirler. Örneğin Küba gibi komünist ülkelerde okullar gençlerin Marksist-Leninist değerlere uygun bir şekilde sosyalleştirilmelerinde önemli bir araçtır. Benzer şekilde Afganistan'ın Sovyet işgalinden kurtulmak için yaptığı uzun süreli mücadele boyunca, Suudi Arabistan devleti Afganistan'da ve Pakistan sınırı boyunca da çok sayıda Afgan mülteci kamplarına okullar kurarak, bu okullarda kendi dini görüşleri olan Vehhabilik[3] ile ilgili eğitimler vermiştir (Ethridge& Handelman: 2008:66).

Üçüncül siyasal sosyalleşme dönemi (tertiary socialization) bireyin sosyal çevresindeki bütün alanlardan etkilendiği (özellikle iş çevresi ve mesleki hayatı) bir dönemdir. Bu dönemde birey sosyal çevresine uyum sağlar. İşte bireyin bu dönemde sosyal çevresine özellikle siyasi yönden uyum sağlaması, siyasi olarak uyarlanması üçüncül siyasi sosyalleşme olarak kavramlaştırılabilir. Üçüncül siyasi sosyalleşme dönemi en önemli siyasal toplumsallaşma aşaması olmamakla birlikte en uzun sosyalleşme aşamasıdır (Strohmeier, 2005:8-9).

Genel olarak üç siyasal sosyalleşme dönemi özetlenecek olursa, birincil siyasal sosyalleşme evresinde bireyin bir takım ön siyasi tercihleri oluşmaktadır. İkincil siyasal sosyalleşme evresi, bireyin siyasi kimliğindeki gelişimin daha fazla olduğu dönemdir. Üçüncül siyasal sosyalleşme evresi ise siyasi kimliğin çok fazla bir değişime uğramayacağı dönemdir (Strohmeier, 2005:8-9).

Bu siyasal sosyalleşme aşamalarına eklenilebilecek dördüncü bir siyasal sosyalleşme türü ise dördüncül siyasal sosyalleşmedir. Küreselleşme olgusunun oluşumunda en önemli etkenlerden biri olan teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği medya, siyasal sosyalleşme sürecinin dördüncül aşaması (quaternary socialization) olarak adlandırılabilir (Toman, 2012). Medya bireyin siyasal kişilik gelişiminin her dönemde etkin bir rol oynamaktadır. Ancak belirli yaş evresinden itibaren kişi kendi sosyalleşmesi için gerekli bilgiye kitle iletişim araçlarından ulaşmaktadır. Bu bağlamda Aile, Okul, Arkadaş gruplarından ziyade yazılı ve görsel medya belirli bir zaman sonra kişinin siyasal sosyalleşmesinin şekillenmesinde daha etkin rol oynamaya başlamaktadır. Bundan dolayı bu makalede Medya Toman'ın (2012) da belirttiği gibi dördüncü bir evre olarak ele alınmaktadır.

---

[3] Suudi Arabistan'ın resmi mezhebidir.

Günümüzde siyasal sosyalleşme ajanları arasında medya, bireyin dünyaya ilişkin anlayışını biçimlendirmede çok büyük bir öneme sahiptir (Giddens, 2008:208). İleri sanayileşmiş toplumlarda insanlar siyasi bilgi ve değerlerin çoğunu kitle iletişim araçlarından almaktadırlar. Gazeteler, haber dergileri ve özellikle radyo ve televizyonlar siyasal kültürün aktarılmasında önemli bir roller oynamaktadırlar. Birçok ülkede oldukça evrensel olan radyolar ve siyasal değerlerin şekillendirilmesinde önemli bir potansiyele sahip televizyonlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle genç insanlar arasında yaygın olarak kullanılan internet, siyasal fikir ve değerleri etkileyen önemli bir araç haline gelmektedir (Ethridge & Handelman: 2008:66). İnternet sayesinde çocuklar birtakım aşırı kutuplarda yer alan ırkçı, yabancı düşmanlığını körükleyici söylemlerle karşılaşmakta ve bu söylemlerden etkilenebilmektedir. Bu durumda çocuğun siyasal sosyalleşmesi internetin olumsuz etkilerine maruz kalabilmektedir. Daha sonraki aşamalarda yaygınlaşma eğilimi gösterebilecek olan bu düşüncelerle yetişen gençler ülkelerin geleceklerini olumsuz yönde etkileyebilirler. Bundan dolayı internet kullanımı bireyin siyasal sosyalleşmesini olumlu yönde etkilemesi isteniyorsa, kontrollü bir internet kullanımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Siyasal sosyalleşmenin güçlü bir aracı haline gelen medya özellikle gelişmekte olan ülkelerde tek tip toplum oluşturmada etkili bir faktör olarak kullanılmaktadır. Yani antidemokratik toplumlarda, medya resmi ideolojilerin, değişik partilerin ve baskı gruplarının toplumu etkileme çabalarına aracılık edebilir (Turan, 1986:60; Türköne, 2010:246-247). Örneğin Küba hükümeti sosyal konutlarda yaşayanların birçoğuna ücretsiz televizyon seti dağıtmıştır. Buradaki amaç toplumdaki siyasal kültürü homojenleştirmektir. Televizyonun yayıldığı birçok toplumdaki kentsel ve kırsal bölgelerde farklılıklar azalmış ve siyasal kültür homojenleşme eğilimi göstermiştir (Ethridge & Handelman: 2008:66).

Demokratik toplumlarda her türlü siyasi görüş medya aracılığıyla serbestçe yayılabilir. Haberleşme özgürlüğünün maksimum düzeyde olduğu bu tür toplumlarda, her türlü bilgi ve haberin eleştirilebilmesinden, tartışılabilmesinden dolayı medyanın etkisi daha sınırlı olmaktadır. Kısacası demokratik ya da antidemokratik sistemlerde, ulusal bilincin oluşturulması ve şekillendirilmesinde medyanın önemli bir etkisi vardır (Dursun, 2012:232).

Medyanın siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisinin çok büyük olduğunu savunanlar olduğu gibi, sınırlı bir etkiye sahip olduğunu savunan da pek çok görüş mevcuttur. Kalaycıoğlu'na (1984) göre medya müşterilerinin kitle iletişim araçlarından etkilenmesinde ayıklama, kabul etme ve birikimlenme olmak üzere üç süreç söz konusudur. Değişik alt kültür grupları ve sosyo-ekonomik derecelere göre bu süreçler farklı işleyebilir. Birey, medyanın her türlü haber ve yorumlarına karşı daha seçici hareket ederek aynı derecede duyarlı davranmayabilir (Turan, 1986:60; Türköne, 2010:246-247). Örneğin 1948 yılında ABD'de hemen tüm basını karşısına alan Truman başkan seçilmiştir. Diğer bir örnek ise, sosyal demokrat partilerin siyasal iktidarda olduğu başta İsveç olmak üzere, birçok çoğulcu demokrasiye sahip ülkelerde basın genellikle tutucu güçlerin elinde olmasına rağmen, bu durum solun siyasal iktidar olma yolunu kapamamıştır (Kışlalı, 2010:145-146). Aynı şekilde ülkemizden bir örnek

vermek gerekirse, 1995 seçimleri öncesi medyanın refah partisine karşı bir tutum içinde olmasına rağmen parti iktidar olmuştur.

Siyasal sosyalleşme sürecinde devletin rol üstlenmesi kadar bu rolün üstlenilmemesini savunan ve devletin siyasal sosyalleşme sürecinde aktif rol oynamasını eleştiren çağdaş Marksist düşünürler de bulunmaktadır. Antonio Gramsci, Marx'ın Loius Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i adlı eserinden etkilenerek, devletin göreli bir özerkliğe sahip olması gerektiğini ve hiçbir toplumsal sınıf ve fraksiyonun temsilcisi olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca Gramsci'ye göre burjuva toplumunda sınıfsal egemenlik sadece devletin meşru güç kullanma tekeline sahip olmasıyla sürdürülemez. Bunun yanında çoğunluğun rızasını elde etmeye yönelik olarak eğitim, basın, kültür, hukuk ve diğer tüm üst yapı kurumları ile oluşturulan "kültürel hegemonya" da sınıfsal egemenliği destekleyen diğer faktörler ve aktörlerdir (Çağla, 2010:24). Bu anlamda Gramsci devletin siyasal sosyalleşmeyi bir araç olarak kullanıp tek tip toplum üretilmesine karşıdır.

Çağdaş Marksist siyasette Lukacs, Gramsci ve Althusser'in çalışmalarında yararlanmış ve ''devletin göreceli özerkliği'' yaklaşımını literatüre kazandırmış önemli bir Marksist düşünürde Poulantzas'dır. Buna göre, kapitalist ulus devlet ulusal eğitim sistemini kullanarak bir eşitlik yanılsaması oluşturur ve ''yeni küçük burjuvazi'' denilen ve kapitalist kültürel hegemonyayı destekleyen bir sınıf oluşur. Bu yeni sınıf sayesinde siyasal sisteme olan toplumsal destek artarak doğrudan siyasal ve toplumsal istikrara katkı sağlar. Kapitalizmin içinde gerçekleşen bu sınıfsal ayrımın göze çarpmaması için de devlet milliyetçilik ideolojisinin birleştirici gücünden yararlanır (Çağla, 2010:25). Poulantzas'a göre de siyasal sosyalleşme süreci devlette egemen sınıfın çıkarlarını koruyan bir araçtır. Bu bağlamda çağdaş Marksist düşünürler genel olarak siyasal sosyalleşme sürecinin devletin tekelinde egemen sınıfın çıkarına olacak şekilde kullanılıyor olmasını karşı çıkmaktadırlar.

4. Sonuç

Bir siyasal sistemin varlığını sürdürebilmesi için toplumun siyasal kültürünün topluma yeni katılan bireylere belirli araçlar yoluyla aktarılması gerekmektedir. Bireyin toplum içinde bir takım araçlar yoluyla siyasallaşması siyasal sosyalleşme olarak adlandırılır. Çocuğun ilk yıllarında en etkili siyasal sosyalleşme aracı aile iken, daha sonraki yıllarda bu durum diğer siyasallaşma araçları (okul, arkadaş grubu, medya vb.) ile paylaşılmaktadır. Ancak insanların siyasallaşmasındaki ajanların her biri her toplumda aynı etkiyi göstermeyebilir. Bazı toplumlarda bireyler üzerinde yüksek bir etkiye sahip olan bir araç, başka toplumlarda aynı etkiyi göstermeyebilir.

Siyasal sosyalleşme ya demokrasinin gelişimini destekler ya da engeller. Demokratik siyasal sistemlerde bireyleri demokratik değerler konusunda bilinçlendirme işlevine sahip siyasal sosyalleşme, bireyin demokratikleşmesinde etkin bir rol oynar. Anti-demokratik siyasal yapılarda ise rejimin resmi ideolojisini meşrulaştıran bir siyasallaşma aracı haline dönüşebilir. Böylece rejim kendi ideolojisine uygun düşmeyen siyasal değerlere, eğilimlere ve davranış kalıplarına karşı bir savunma mekanizması geliştirebilir. Bunun neticesinde sistem karşıt görüşlere karşı daha acımasız bir şekilde hareket edebilir. Kısacası, demokratik yönetimlerde, bu karşıt görüşlere karşı daha

hoşgörülü ve toleranslı davranılırken, demokratik olmayan rejimlerde karşıt görüşe sahip bireyler bir asimilasyon sürecine tabi tutulabilir.

Günümüz yönetim sistemlerinin daha demokratik bir işleyişe sahip olabilmesi için siyasal sosyalleşmeye ve ajanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak kullanılacak olan siyasal sosyalleşme araçlarının toplumun tamamını kucaklayıcı bir hüviyete sahip olması gerekmektedir. Belli bir sınıfın egemenliğini destekleyecek bir siyasal sosyalleşme bir toplumda demokratik kültürün yayılmasını olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı ancak tarafsız bir siyasal sosyalleşme süreci ile bireylere küçük yaşlarda demokrasi kültürünün kazandırılarak toplumsal uyuşmazlıklar bertaraf edilebilir. Bunun neticesinde de toplumsal barışın, demokratik kurum ve kuralların hüküm sürdüğü bir devlet yönetimi ortaya çıkarılabilir.

Özetle, siyasal sosyalleşmede etkin olan araçlar demokratik kültürle donatılırsa demokratik bir toplum ve yönetim biçimi oluşurken, bunun aksi durumunda ise demokratik bilinçten yoksun bireylerin hüküm sürdüğü demokratik olmayan yönetim şekilleri ortaya çıkabilir.

Kaynakça

Akman, H. (2012). Prof. Dr. İnan Özer'in siyasal kültür, demokrasi ve demokratik değerler adlı makalesinin değerlendirilmesi. Erişim Tarihi: 12.10.2012, http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur.htm

Alkan, T. (1989). *Siyasal bilinç ve toplumsal değişim.* Ankara: Gündoğan Yayınları.

Arslantürk, Z. & Amman, T. (2009). *Sosyoloji.* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Bektaş, A. (2000). *Kamuoyu, iletişim ve demokrasi.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Belwe, K. (2005). Sozialisation von kinder (Editorial). *Aus Politik und Zeitgeschichte,* 41(2).

Bilgin, V. (2010). *Bizi kuşatan toplum, sosyolojiye giriş.* İstanbul: Düşünve Kitabevi Yayınları.

Çağla, C. (2010). *Yeni başlayanlar için siyaset bilimi.* İstanbul: Omnia Yayıncılık.

Çetin, Halis (2003). *İnsan ve siyaset, siyasetin psikolojik temelleri.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Deth, J. W. V. (2005). Kinder und politik. *Aus Politik und Zeitgeschichte,* 41, 3-6.

Dilber, F. (2012). Siyasal toplumsallaşmada seçmenlerin siyasal tercihine sosyal unsurların etkisi; Karaman ili seçmenleri üzerine bir alan araştırması. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 32, 1-19.

Durkheim, E. (1972). *Erziehung und soziologie.* Düsseldorf: Schwann (französisches Original von 1907).

Dursun, D. (2012). *Siyaset bilimi.* İstanbul: Beta Yayınları.

Ethridge, M. E., & Handelman, H. (2008). *Politics in a changing world*. United States of America: Thomson Wadsworth.

Erzan, Ü. M., & Yalın, E. B. (2011). Siyasal kültürün temel paradigmaları üzerine: kültürden, siyasal toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçlerine yansıyanlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi,* 41: 49-61.

Fichter, J. (2009). *Sosyoloji nedir*. Türkçesi: Nilgül Çelebi, Ankara: Anı yayıncılık.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Grigsby, E. (2009). *Analyzing Politics, An Introduction to Political Science*. United States of America: Wadsworth.

Grundmann, M. (2006). *Sozialisation. Skizze einer allgemeinen Theorie*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.

İçli, G. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim, Teori, Olgu ve Süreçler*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kevenhörster, P. (2008). *Politikwissenschaft 1, Entscheidungen und Strukturen der Politik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Kışlalı, A. T. (2010). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Klabutscher, A. (2009). Determinanten der politischen Sozialisation und deren Auswirkung auf das politische Verhalten Jugendlicher. *Nichtveröffentlichte Diplomarbeit***,** Wien.

Özpolat, A. (2010). Ailede Demokratik Sosyalleşme. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi,* Cilt:5, Sayı:20, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, 20: 9-25.

Rippl, S. (2004). Eltern-Kind-Transmission. Einflussfaktoren zur Erklärung von Fremdenfeindlichkeit im Vergleich. *Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation*. 24: 17-33.

Schulz, W. (2008). *Politische Kommunikation*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Stohmeier, G. (2005). Politik bei Benjamin Blümchen und Bibi Blocksberg. *Aus Politik und Zeitgeschichte,* 41:7-16.

Taşdelen, M. (2010). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Kocav Yayınları.

Tokgöz, O. (1978). Siyasal toplumsallaşmada kitle haberleşme araçlarının rolü ve önemi. *Ankara Üniversitesi SBF dergisi,* 33: 79-92.

Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Turan Yayıncılık.

Toman, H. (2012). *Perspektiven der politischen Sozialisation*. Erişim Tarihi: 15.09.2010, http://www.dr-toman.de/S04PolSozialisationSoSe2012.pdf

Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Der Yayınları.

Türkkahraman, M. (2000). *Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm.* İstanbul: Birey Yayınları.

Türköne, M. (2010). *Siyaset.* İstanbul: Opus Yayınları.

Watermann, R. (2005). Politische Sozialisation von Kindern und Jugendlichen. *Aus Politik und Zeitgeschichte,* 41: 16-24.

Yeşilorman, M. (2006). Siyasal Sosyalizasyon Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Rolü. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* 36: 1-46.